

מלחמת לבנון השנייה – לקחים ברמה האסטרטגית

גיורא איילנד

במאמר זה אסקור שבע נקודות שהן מעין מסקנות לא רק מהמלחמה הזו, אלא משלושה אירועים צבאיים מרכזיים שהיו בשנים האחרונות ואפשר להשוות ביניהם: מבצע "חומת מגן" באפריל 2002 בגדה המערבית, מלחמת לבנון השנייה ומבצע "עופרת יצוקה". ייתכן שעל סמך השוואה זו אפשר להגדיר מסקנות כלליות אשר יהיו רלוונטיות גם למקרים דומים בעתיד. שש מהסוגיות שאעסוק בהן מתייחסות בעיקר לעבר ולהווה, אולם עם השלכות קדימה. הסוגיה השביעית היא ניסיון להעריך מה יקרה אם תפרוץ בעתיד מלחמת לבנון השלישית, ובעקבות כך מה תהיה דרך הפעולה הנכונה מבחינת ישראל.

הסוגיה הראשונה קשורה לעובדה כי במלחמות מהסוג שאנו חווים במאה ה-21, באזור שלנו אולם גם במקומות אחרים, דוגמת עיראק ואפגניסטן, קיים פער מובנה וגדול בין הציפיות ובין היכולת. במונח "ציפיות" הכוונה לציפיות הדרג הפוליטי, התקשורת והציבור, והמונח "יכולת" מתייחס ליכולתו של הדרג המבצע לעמוד בציפיות אלה.

פער זה מתייחס בדרך כלל לארבע נקודות. הנקודה הראשונה היא משך המערכה. קיימת הנחה הגיונית כי בשל העובדה שאנו חזקים הרבה יותר מהצד השני המערכה צריכה להיות קצרה. אם נבחן מקרים שונים מההיסטוריה שלנו, דוגמת מלחמת 1967, הרי שאם בשישה ימים הצלחנו לנצח מספר גדול כל כך של צבאות ערב, מדוע יהיה זה מסובך לנצח באופן קצר ומהיר אויב אשר על פי יחסי העצמה הרגילים אנו חזקים הרבה יותר ממנו.

נקודה שנייה הקשורה לפער בין הציפיות ליכולת נוגעת למספר הנפגעים. אם אנו חזקים יותר ויש בידנו טכנולוגיה מתקדמת מזו של האויב, אזי מספר הנפגעים שלנו אמור להיות קטן, שכן אפשר כביכול לבצע את מרבית הפעולות

אלוף (מיל.) גיורא איילנד הוא חוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי

מרחוק באמצעות נשק מדויק, ובלי לסכן את כוחותינו. לכן קיימת ציפייה למעין מלחמה "דה לוקס", ובה נפגע בהם, אבל אנו ניפגע פחות.

הציפייה השלישית מתייחסת לפגיעה באזרחים לא מעורבים. אנחנו נלחמים נגד הרעים – הרעים במקרה הזה הם חזבאללה, במקרה אחר חמאס – ולכן זה בסדר, מותר להרוג אותם, אבל בשום אופן אנחנו לא רוצים לסבול מצב שרואים בטלוויזיה תמונות של נשים ושל ילדים הרוגים. לכן הציפייה השלישית היא: תפגעו ברעים, אבל אל תפגעו באלה שלא צריכים לפגוע בהם.

הנקודה הרביעית בנוגע לציפייה נוגעת לניצחון. אם זו מלחמה, אז כמו בספורט אנחנו רוצים לראות ניצחון, אנחנו מצפים כי הצד השני ייכנע ללא תנאי או שלפחות תבוסתו תהיה כה ברורה עד כי התשובה לשאלה "מי ניצח" תהיה ברורה וחד-משמעית.

כל ארבע הציפיות האלה טבעיות מאוד כשעושים "הערכת מצב רגילה" ובה משווים את "יחסי העצמה" במושגים צבאים בלבד, אלא שמלחמות המאה ה-21 בדרך כלל אינן בין מדינות אלא בין מדינות ובין ארגונים. רוב האירועים מתרחשים בקרב אוכלוסייה אזרחית, והדבר מגביל מאוד את יכולת מיצוי הכוח של המדינה. לכן קשה מאוד להשיג את אשר דעת הקהל מצפה לו.

ככל שהמערכה מצטיירת יותר כמלחמת "יש בָּרָה", ככל שאנו יוזמים אותה וככל שהדרג המדיני רוצה לגייס תמיכה רבה יותר לפעולה, כן הוא מעלה את רף הביטחון שאכן התוצאות יהיו טובות כפי שהציבור מצפה. ככל שרף הציפיות גבוה יותר כך גדל הפער בין המציאות ובין הדבר אשר חשבנו שיקרה.

הפער הזה הוא פער טבעי, והוא מופיע אצלנו, כמו גם במקומות אחרים בעולם. עם זאת, נראה כי את ישראל מייחדת שברירות המערכות, ולכן קל כל כך לסדוק אותן ברגע שנוצרים הפערים בין ההבטחות למציאות. אחת הבעיות של מלחמת לבנון השנייה הייתה שהיא יצרה פערים מהירים יחסית ומסוכנים למדי בשלושה ממדים: הפער הראשון בתוך הצבא, בין הדרגים השונים בצבא. עוד לפני שהסתיימה המלחמה, כבר החלו האשמות, ודבר זה בעייתי מאוד לצה"ל במבנה המיוחד שלו, בייחוד בשל רכיב המילואים שבתוכו.

הפער השני הוא הפער שבין הצבא ובין האזרחים. היות שבמלחמה מעין זו גם העורף נמצא תחת אש, נוצר פער בין ההצלחות הכבירות שהצבא מציג, בעיקר בכל הנוגע לתקיפות מדויקות של חיל האוויר, ובין העובדה שמאות או אלפי אזרחים במדינת ישראל נאלצים לשהות שבועות שלמים במקלטים – פער זה יוצר דיסוננס שגורם לתסכול עמוק.

הפער השלישי, שבדרך כלל מופיע מהר יותר מאחרים, הוא המתח שבין הדרג המדיני ובין הדרג הצבאי, מתח אשר היינו עדים לו לא רק במלחמה הזו אלא גם במלחמת יום הכיפורים בשנת 1973 ובמלחמת לבנון הראשונה בשנת 1982.

לסיכום, הנקודה הראשונה שצריכים להיות מודעים אליה היא הפער הקיים בין ציפיות ליכולת, והיות שפער זה נוצר בקלות יש להיזהר ממנו, היינו לא ליצור ציפיות גבוהות מכפי יכולתנו לעמוד בהן, התגובות הקשות הבאות בעקבות ציפיות שנכזבו טומנות בחובן נזק רב, ללא קשר לתוצאות האובייקטיביות של הלחימה.

הסוגיה השנייה קשורה בחשיבות הגדרת המטרה. בתכנית צבאית יש בדרך כלל שלושה משפטים שהם שלושת משפטי הליבה של כל פקודה וכל עשייה צבאית. האחד הוא המטרה, השני הוא המשימה, והשלישי הוא השיטה. המטרה היא התשובה לשאלה מה אנחנו רוצים להשיג, מה התכלית, לשם מה אנו עושים את אשר אנו עושים; המשימה היא התשובה לשאלה מה צריכים לעשות כדי להשיג את המטרה; והשיטה היא התשובה לשאלה איך צריכים לעשות (את המשימה). בקורסים הצבאיים מעניקים לחניכים ציונים על מידת הקוהרנטיות שבין המטרה למשימה ולשיטה. בדרך כלל כאשר מדובר על הרמות הטקטיות ואפילו על הרמות הטקטיות הגבוהות, אין זה מסובך כל כך ליצור את השלמות הזו בין המטרה למשימה ולשיטה.

לעומת זאת, אנו מתקשים ליצור אותה שלמות כאשר מדובר ברמה האסטרטגית. כאשר המטרה המדינית במהותה, צריכה "להתחבר" למשימה המגדירה לצבא מה צריך לעשות ולשיטה הנוגעת ל"איך לעשות", תהליך כתיבת הפקודה נהיה מסובך ופחות ברור. כאשר הדברים אינם ברורים דים או אינם מבוררים כהלכה, כפי שאירע במלחמת לבנון השנייה (ובמידה מסוימת גם במבצע "עופרת יצוקה"), מתעוררות בעיות. כאשר נקודת ההתחלה אינה ברורה לדרגים העליונים קשה מאוד לתרגם את המטרה לפקודות ברורות לדרגים הנמוכים.

אם נחזור לשיבת הממשלה אשר התקיימה ב-12 ביולי 2006, אפשר לומר כי הממשלה החליטה לצאת למלחמה, אך לא קיימה את הבירור ההכרחי בנוגע למטרות המלחמה, הסיכויים להשיג אותן והקשר בינן ובין משימות הצבא. האופן הנכון היה צריך להיות זה: דיווח קצר על האירוע (בדרך כלל מבזבזים זמן רב על תיאור מה שקרה. מרבית הפרטים כבר ידועים מהתקשורת או שאינם רלוונטיים לדרג המדיני. במסגרת זו גם ניתנים דיווחי מודיעין ארוכים טרחניים ומיותרים). מכל מקום, אחרי הדיווח הקצר הייתה הממשלה צריכה לעסוק בסוגיה האמתית אשר במרכזה השאלה: מהי המטרה. המטרה במקרה הזה הייתה יכולה להיות אחת משתי אפשריות (או יותר), ולכן היה חשוב להחליט ולהבהיר מה באמת רוצים להשיג.

האפשרות הראשונה הייתה להחליט כי יש לבצע פעולת תגמול חזקה בלבנון, ובהתאם לכך יופעל חיל האוויר במשך יומיים-שלושה. המחיר שישלם חזבאללה בשלב הראשון יהיה גבוה, שכן ביום הראשון איכות המטרות שהיה אפשר לפגוע

בהן הייתה טובה. תקיפה אגרסיבית של חיל האוויר תגרום גם נזק והרס במדינת לבנון עצמה, אשר נותנת חסות לחזבאללה. יש להניח כי בעקבות פעולה מעין זו ולאחר יומיים העולם כולו, ובכלל זה חזבאללה, יזעק להפסקת אש, וכך אכן קרה; ואז אנחנו נסכים להפסקת אש. אמת, פעולה מעין זו אין בה כדי להחזיר את החטופים, ואין היא מספיקה כדי להרוס את חזבאללה, אולם היא מסוגלת לשקם את הרתעה של ישראל בשל המחיר שישלם הצד השני. פעולה מעין זו גם תקבע כללי משחק חדשים ותקטין את הסיכוי לאירועים דומים בעתיד. המטרה של פעולה זו מוגבלת, ואפשר להגדירה "שיקום ההרתעה", ולכן צפוי שגם ההישג יהיה מוגבל, אולם גם המחיר שנשלם יהיה נמוך, וגם הסיכון יהיה נמוך. עד כאן תפיסה אפשרית אחת.

תפיסה אפשרית שנייה הייתה עשויה לגרום כי הבעיה אינה אירוע החטיפה כי אם עצם קיומו של חזבאללה כארגון צבאי חזק, עוין ועצמאי הממוקם לאורך גבולנו הצפוני ומסוגל לפגוע באזרחי ישראל בכל עת שיבחר. לכן המטרה צריכה להיות מרחיקת לכת יותר – לפגוע קשה ביכולותיו של חזבאללה, לפחות באזור הדרום. אם זו המטרה, אזי נדרשת פעולה אחרת לגמרי. פעולה אחרת משמעותה שכבר מהיום הראשון למערכה יש לגייס שלוש-ארבע אוגדות מילואים, ויש לבצע מהלך אשר ימשך לא יומיים אלא ארבעה-שישה שבועות, שבעיקרו הוא מהלך קרקעי רחב יחסית, למשל עד קו הליטני. במקרה כזה המטרה היא מטרה מרחיקת לכת הרבה יותר, ההישג האפשרי יכול להיות משמעותי הרבה יותר, אולם באופן טבעי גם המחיר וגם הסיכון גדולים יותר.

הדיון אשר היה צריך להתקיים בממשלה, ב-12 ביולי היה צריך להתמקד בשאלה מה אנו רוצים להשיג: מסתפקים בשיקום ההרתעה או רוצים גם להקטין מאוד את יכולותיו הצבאיות של חזבאללה (אגב, מלבד שתי האפשרויות שציינת, אפשר לחשוב על עוד שתי מטרות או תפיסות אחרות שהנגזרת של כל אחת מהן היא פעולה צבאית שונה)

בפועל מה שקרה הוא שהחליטו כך: "בואו נתחיל לתקוף בלבנון ונראה מה יהיה". כאשר זוהי תוצאת הדיון, אין ספק שהמטרה אינה ברורה. וכאשר היא אינה ברורה בדרג האסטרטגי קשה מאוד לתרגם אותה לאחר מכן למטרות אופרטיביות מרמת המטכ"ל לרמת הפיקוד ומרמת הפיקוד לרמת האוגדה, שכן משפט המפתח בכל פקודה ואשר אמור להיות החד ביותר הוא: "מה אנו רוצים להשיג" לא היה ברור. כאן למעשה טמונה אחת מנקודות הכשל המרכזיות של המערכה בלבנון. גם במבצע "עופרת יצוקה" לא הוגדרו המטרות בצורה מושלמת. כאשר החל המבצע וכאשר בוצעה הפעולה הראשונה של חיל האוויר, אשר הייתה מוצלחת מאוד בפני עצמה, עוד לא היה ברור מה בעצם רוצים להשיג. ההגדרה שנתן הדרג הפוליטי הייתה הגדרה בנוסח של "ליצור תנאים ביטחוניים טובים יותר". הגדרה

זו מעורפלת, ומשמעותה במילים פשוטות: "אנחנו רוצים שיהיה יותר טוב". זו אינה הגדרה שאפשר לתרגמה לאחר מכן למושגים צבאיים קונקרטיים. רק שלושה ימים לאחר תחילת מבצע "עופרת יצוקה" התחיל דיון אמתי בדרג המדיני או בין הדרג המדיני לדרג הצבאי הבכיר בשאלה מה רוצים להשיג. בנוגע לשאלה זו עלו שלוש מטרות אפשריות: הראשונה, אנו רוצים רק ליצור הרתעה לעתיד. אם זו הייתה המטרה, הרי שהיא "נמוכה" יחסית, ואין צורך לבצע מהלך גדול, ודאי לא מהלך יבשתי גדול, כדי להשיגה. ממש כך אין צורך להאריך את משך הפעולה. באופן קיצוני ייתכן שניתן היה להתחיל ולסיים את הפעולה באותה תקיפה אווירית ראשונה של חיל האוויר, שכן ההרתעה, ככל הנראה, הושגה כבר אז.

מטרה אפשרית שנייה, הייתה לפגוע קשה ביכולת הצבאית של חמאס, דהיינו לפגוע בכל המשגרים שלו, לפגוע בכל יכולותיו הצבאיות, בכל המנהרות ובמרבית לוחמיו, לא רק כדי להרתיעו אלא גם כדי שלא יוכל לבצע פעולה צבאית אמיתית נגדנו לאורך זמן. היו כאלה אשר דגלו במטרה שלישית, יומרנית עוד יותר, והיא: מיטוט שלטון חמאס. לו זו הייתה המטרה אזי צריך היה לכבוש את רצועת עזה כולה כדי ליצור מציאות, ובה חמאס אינו מסוגל למעשה לשלוט.

מה הייתה המטרה כשהתחילו את "עופרת יצוקה"? היא לא הייתה מוגדרת. הדיונים עליה התחילו שלושה ימים אחרי תחילת הפעולה, ונמשכו עשרה ימים לפחות, ללא שום קשר ישיר למה שקרה בשטח. יש משפט ששר הביטחון אהוד ברק משתמש בו פעמים רבות: "סוף מעשה במחשבה תחילה". במקרה הזה, סוף מעשה במחשבה תחילה פירושו הגדרת מטרה בהירה מאוד לפני היציאה למבצע. חשוב להדגיש דבר נוסף. הממשלה צריכה לפנות אל הציבור. טבעי ונכון כי החלטת הממשלה כפי שמפורסמת לציבור תהיה מנוסחת במונחים כלליים וייעודה להצדיק את עצם קיומו של המבצע, אולם תהיה זו טעות להניח כי נוסח החלטה פומבית מעין זו מספיק כדי שהצבא יתרגם אותה לתכנית קונקרטית. אם כן, צריכים להפריד בין הודעת הממשלה לציבור ובין הגדרת מטרות המבצע (המלחמה) שניתנות לצבא. אסור שתהיה סתירה ביניהם, אך רמת הפירוט צריכה להיות שונה.

כמו שציינתי, הן במלחמת לבנון השנייה והן במבצע "עופרת יצוקה" המטרה לא הייתה ברורה. במבצע "חומת מגן" התנהל ויכוח קשה מאוד אשר למטרת המבצע. לפחות במקרה זה התעקש הצבא כי הדרג המדיני ידון בשאלה מה רוצים להשיג. הפיגוע שהיה הקש ששבר את גב הגמל ודחף את ישראל לצאת למבצע היה הפיגוע במלון פארק בליל הסדר באפריל 2002, אשר בוצע על ידי חמאס. לפיכך היו כאלה שגרסו כי צריך לצאת למלחמת חורמה בחמאס. הרמטכ"ל חשב כי יהיה זה בלתי אפשרי להילחם בחמאס תוך כדי התעלמות מקיומה של הרשות

הפלסטינית או בלי לפגוע בה או בלי לבצע פעולות אשר יכולות להביא לקריסתה. לכן התחדדה לא רק סוגיית המטרה אלא גם השאלה נגד מי נלחמים. הצבא דחף להחלטה כי יש להילחם, אמנם לא מלחמה טוטלית, אולם מלחמה אמתית גם נגד הרשות הפלסטינית, לרבות על ידי פגיעה בכל מה שיכול לשמש סמל שלה – מהמקאטעה (מתחם הנשיאות של ערפאת ברמאללה) עד מחנות הפליטים. נכון להדגיש לחיוב כי במבצע "חומת מגן" התקיים הדיון בתחילת המבצע ולא כמה ימים או שבועות אחרי תחילתו.

הסוגיה השלישית שברצוני לדון בה היא השאלה כיצד דרג מדיני ודרג צבאי מנהלים ביניהם שיח בזמן מערכה מסוג זה. מובן שהדברים צריכים להתחיל לפני היציאה לפעולה. בהקשר זה חשוב להדגיש נושא שלא פעם נזנח – מידת ההיכרות של הדרג המדיני עם יכולות הצבא. קיימת נטייה מוגזמת בקרב הדרג המדיני הגבוה, בייחוד בקרב אלה אשר חשופים לחומר מודיעיני, להתמקד בהבנת הצד השני. לעתים נדמה כי כאשר ראש הממשלה או שר הביטחון קוראים חומר מודיעיני גולמי הם זוכים לאיזו שהיא תובנה או הבנה בעלת חשיבות עצומה. חשיבות החומר המודיעיני מוגבלת מאוד, אם בכלל קיימת, ופעמים רבות היא עלולה להיות מזיקה. חשוב הרבה יותר שהקברניט יכיר את יכולותינו שלנו, של הצבא, ואם תרצו במושגים צבאיים – שיכיר את יחסי העצמה: מה אנחנו יודעים לעשות ומה הם יודעים לעשות.

כאשר לדבר זה לא ניתנת תשומת לב מספקת, לא רק על ידי ראש ממשלה, אלא על ידי כלל מקבלי ההחלטות ברשות המבצעת – בממשלה ובקבינט – התוצאה היא פער גדול לא רק בין הציפיות לביצוע אלא גם בהבנה מה אפשר ומה אי־אפשר להשיג. רבים דיברו על תופעה זו בנוגע למלחמת יום כיפור, אך לא בנוגע למלחמת לבנון השנייה. בהקשר זה גורם קריטי שלא נלקח בחשבון כאשר יצאו לפעולה הוא רמת מוכנותו של הצבא.

סוגיית מוכנותו של הצבא קשורה ישירות לתקציב צה"ל. כאשר גיבש צה"ל את הערכת המצב הרב־שנתית שלו בשנת 2003 הוא הגיע למסקנה כי כדי לתת מענה סביר לאיומים אשר עומדים בפני מדינת ישראל הוא צריך סכום כסף מסוים. התכנית הרב־שנתית אשר התבססה על נתון זה הוצגה לממשלה ואושרה עקרונית. בין השנים 2003 ל־2006 קוצץ תקציב הביטחון בסכום שנוע בין מיליארד לשני מיליארד שקל בשנה לעומת הסכום אשר נקבע בתכנית הרב־שנתית. אגב, שיאו של הקיצוץ היה במאי 2006, חודשיים לפני המלחמה, אז קוצץ סכום של כמיליארד שקלים וחצי מתקציב הצבא.

על רקע אילוצים תקציביים אלה נדרש הצבא להחליט היכן הוא משקיע יותר והיכן הוא משקיע פחות. מכלל הנושאים שנבחנו החליט הצבא – להבנת, במידה מסוימת של צדק – כי התחום שנכון להשקיע בו פחות משאבים הוא רמת

המוכנות. במונח "רמת המוכנות" הכוונה להיקף האימונים, לרמת המלאי (של תחמושת וחלקי חילוף) והכשירות הטכנית. מדוע הוחלט כך ולא אחרת? מצד אחד בשל הצורך לא לחסוך בכל הקשור בלחימה בטרור הפלסטיני, ומצד אחר בשל המציאות הגאו-אסטרטגית אשר שררה באותה נקודת זמן במזרח התיכון: נוכחות האמריקאים בעיראק, וההבנה כי מלחמה בינינו ובין שכנותינו תוכל לקרות רק באחד משני מצבים: המצב הראשון, התחוללותו של שינוי אסטרטגי מהותי, שסביר להניח כי נבחין בו, ולכן תהיה לנו "התרעה אסטרטגית" של כמה חודשים, ונוכל לשפר בהם את מוכנותנו. המצב השני שתיתכן בו מלחמה יקרה אם אנחנו נחליט לצאת לפעולה יזומה, ואז ודאי שיהיה בידינו די זמן להגביר את כשירותנו.

כאשר התכנסה הממשלה לשיבתה המכריעה ב-12 ביולי 2006, אם הבינה מצב זה או לא, הרי בהחלטתה לצאת למלחמה היא הפתיעה, את עצמה ואת צה"ל. אגב, בעבר היה תהליך דומה, אולם אז התקבלה החלטה אחרת. זה היה בקיץ 1981, כאשר הממשלה קיבלה החלטה אסטרטגית, אשר גרסה כי יש צורך לצאת למלחמה, אז נגד אש"ף בלבנון, אולם הייתה זו החלטה אסטרטגית אשר הופרדה מהרמה הטקטית. ברמה הטקטית החליטה הממשלה לא להוציא את החלטתה לפועל באופן מידי אלא להמתין להזדמנות. בינתיים במשך שנה שלמה, בין קיץ 1981 לקיץ 1982 התכונן הצבא ביסודיות למערכה. בזמן ההוא הייתי מג"ד, וביכולתי להעיד על רמתם היסודית של התרגילים, המודלים והאימונים הקונקרטיים שבוצעו לפני המבצע. להבדיל משנת 1981, ב-12 ביולי 2006 החליטה הממשלה כי צה"ל יצא למבצע מיד, ובלי שהיא בחנה את האפשרות ליצור הבחנה בין החלטה אסטרטגית (לצאת למבצע רחב נגד חזבאללה) ובין ההחלטה הטקטית (מתי לעשות זאת).

דוגמה נוספת אשר ממחישה את טיב הדיאלוג אשר שרר במלחמת לבנון השנייה בין הדרג המדיני ובין הדרג הצבא היא תשובתו של ראש הממשלה, כשבועיים או שלושה לאחר תחילת המלחמה, לשאלה "מדוע לא אישרת לצבא לבצע פעולה קרקעית?" תשובתו של אהוד אולמרט הייתה: "אני לא אישרתי? הצבא לא הגיש את זה לפניי. אין פעולה שהצבא הציג בפניי ושאני לא אישרתי". משתקפת תופעה מוזרה, ולפיה הדיאלוג בין דרג מדיני לדרג צבאי הוא כזה שהמפגש ביניהם מתקיים רק כאשר הצבא זקוק לאישור לפעולה אחרת או נוספת מזו שכבר אושרה. במלחמות מהסוג שאנו עוסקים בו, ובהן כמעט לכל פעולה צבאית עשויות להיות השלכות מדיניות, וכל פעולה מדינית עשויה להגביל או להרחיב את מרחב הפעולה הצבאי, אי-אפשר לנהל מערכה ללא דיאלוג אמתי. דיאלוג אמתי משמעותו שאחת ליומיים-שלושה מתכנס פורום מצומצם, ובו ראש ממשלה, שר הביטחון, שר החוץ, הרמטכ"ל ועוד ארבעה-חמישה אנשים, כדי להסכים על תמונת המצב, ולאחר מכן להחליט מה לעשות.

דיונים מעין אלה לא התקיימו בזמן מלחמת לבנון השנייה, ודאי שלא בצורה המתוארת כאן. לפיכך נוצרו פערים בהבנת המציאות ובהבנת ההחלטות שהתקבלו בין הדרג הצבאי ובין הדרג המדיני. זמן קצר לאחר מבצע "חומת מגן" אמר שמעון פרס, שר החוץ אז, בפני פורום מצומצם של הדרג המדיני והצבא: "שמונים אחוז מהנושאים שאנחנו נוגעים בהם הם לא מדיניים מובהקים והם לא צבאיים מובהקים. יש בהם גם וגם, ולכן אין לנו ברירה אלא לשבת ביחד בתדירות גבוהה ולהבין שאנחנו מבינים את המציאות באותו אופן". לדעתי, קביעה זו נכונה אך לא נהגו לפיה במלחמת לבנון השנייה.

הגזמה בכיוון ההפוך הייתה במבצע "עופרת יצוקה". מתוך איזו שהיא טראומה, שלכאורה דרג מדיני אינו מעורב מספיק, יצרו עודף פורומים, ואלה לא אפשרו בסופו של דבר לדרג הצבאי לנהל את המלחמה כראוי. לוח הזמנים של הרמטכ"ל בזמן "עופרת יצוקה" כלל הערכת מצב יומית ב־16:30. ב־18:00 היו נפגשים אצל שר הביטחון, ומשעה 20:00 עד 22:00 בלילה – אצל ראש הממשלה. מספר המשתתפים לא היה מצומצם (שישה עד שמונה) אלא יותר מעשרים. לרוב, המידע אשר מועבר בפורומים אלה הוא אותו מידע. כל הריטואל הזה נגמר בשעות מאוחרות בלילה, ומרבית הדברים הנאמרים בפורומים אלה אינם רלוונטיים לראש הממשלה, לשר הביטחון ולרוב גם לא לרמטכ"ל. כך לדעתי במבצע "עופרת יצוקה" היה אפשר להחליט על מרבית הנושאים ברמת היום-יום, בדרג של ראש חטיבת המבצעים בצה"ל. במילים אחרות, נעו מקיצוניות אחת לקיצוניות אחרת. תוצאת הדברים הייתה קיומם של פורומים רבים, ויצירתו של עומס עבודה אשר לא רק שאינו תורם לניהול המערכה אלא אף מפריע לדרגי העבודה לבצע את מלאכתם. בהקשר זה אין ספק כי נדרש איזון.

סוגיה עקרונית רביעית קשורה ללחימה בשטח בנוי ולנכונותנו לקבל עלינו את כללי המשחק אשר היריב מנסה לכפות עלינו. אחת התופעות הנפוצות ביותר בלחימה אסימטרית, כלומר במלחמה בין מדינה לארגון תת-מדינתי דוגמת חמאס או חזבאללה, היא פעילותם של גורמים אלה בתוך שטחים בנויים ומתוך אוכלוסייה אזרחית, על סמך תפיסה הגורסת כי השטח העירוני הצפוף – כפר לבנוני, מחנה פליטים או שכונה בעזה – יקשה על צה"ל להילחם, ומנגד – יעניק לארגון הטרור יתרונות רבים. יתרה מזו, היות שאזור הקרבות מאוכלס באזרחים רבים, הרי שככל שיפעיל הצבא כוח רב יותר, כן ירבו הנפגעים האזרחיים ועמם גם הלחץ החיצוני להפסקת הפעולה.

תפיסה זו של ארגוני הטרור נכונה עד רמה מסוימת, ותלויה בעיקר בנכונותנו שלנו לשחק על פי כללי המשחק שקבע הצד השני וכן בנכונותנו לקבל עלינו סיכון צבאי, מדיני-הסברתי ובכל זאת להילחם בהתקפיות נדרשת בתוך אותם שטחים בנויים. ניסיונו מכל שלושת האירועים – "חומת מגן", מלחמת לבנון

השנייה ו"עופרת יצוקה" – מעיד כי אנו יכולים להילחם באינטנסיביות בתוך אזורים עירוניים. מבחינתנו, לחימה זו טומנת בחובה שני יתרונות או רווחים אפשריים: הרווח הראשון הוא השגת ההישג הצבאי שאנו רוצים להשיג, כמו שקרה ב"חומת מגן" ובמידה רבה מאוד גם ב"עופרת יצוקה"; והרווח השני קשור לתמיכת האוכלוסייה בארגון הטרור. הנזק הרב בנפש וברכוש אשר נגרם מלחימה בשטח הבנוי גורם לכך שכאשר מתפזר אבק הקרבות האוכלוסייה המקומית, בלבנון או בשטחים, מתחילה לשאול את ארגון הטרור אשר התמקם בקרבה שאלות קשות. שאלות אלה הן אבן רחיים על צווארם של חזבאללה או חמאס, ומשפיעות על מידת הנכונות של ארגונים אלה לחדש את הירי. לחימה זו בשטח בנוי בוצעה כהלכה ב"חומת מגן" וב"עופרת יצוקה", אך בהססנות רבה במלחמת לבנון השנייה, והייתה חלק מבעיותיה של מלחמה זו.

הסוגיה החמישית נוגעת לשאלת הלגיטימציה הבינלאומית. לגיטימציה בינלאומית היא דבר חשוב מאוד. ברור כי מרחב הפעולה הצבאי מושפע לא רק מהיכולות הצבאיות אלא גם מהנעשה ומהנאמר באו"ם, בארצות הברית ובמקומות אחרים. כלל זה נכון, אך יש לזכור כי השפעת דעת הקהל והזירה הבינלאומית לרוב קצרה בזמן. אחד הדברים שאנו צריכים להיות מסוגלים לעשות, כחלק ממערכה צבאית, הוא לדעת לספוג לחץ ואף כעס בינלאומי, ובכלל זה מצד ידידות גדולות דוגמת ארצות הברית. לא רק בשל הצורך להשיג את ההישג אשר לשמו יצאנו למבצע אלא גם בשל העובדה כי לגיטימציה בינלאומית היא דבר נזיל, וכאשר אתה מוכיח הצלחה, יש נטייה, בקרב מדינות ידידות לפחות, לסלוח ולשכוח זמנים של מחלוקת. בנוגע לתקשורת הבינלאומית, הרי שלאחר זמן קצר היא ממילא עוברת לעסוק בדברים אחרים.

כך למשל כאשר התחיל מבצע "חומת מגן" וכוחותינו נכנסו באופן מסיבי לערים הפלסטיניות נוצר סימן שאלה אם הרשות הפלסטינית יכולה להמשיך לתפקד. דבר זה יצר לחץ עצום מצד ארצות הברית, ואני יכול להעיד ממקור ראשון על שיחות טלפון נזעמות מצד קונדוליסה רייס, ראש המועצה לביטחון לאומי אז, אשר דרשה כי צה"ל יצא מהערים הפלסטיניות בתוך 48 שעות. לאחר מכן היא הראתה נכונות לדון על פרק זמן ארוך יותר, ולבסוף נוצרו הסכמות היכן נפעל והיכן לא. ישראל גרסה כי אם יצאנו למבצע לאחר שחיינו במשך שנים במציאות בלתי אפשרית, אנו חייבים להמשיך במבצע כמה שבועות לפחות, שכן אין לנו ברירה אחרת אם אנו רוצים להשיג את ההישג הרצוי. בעניין זה גילינו נחישות, ובסופו של דבר פחת הלחץ הבינלאומי. לדעתי, במלחמת לבנון השנייה שרר בקרב מקבלי ההחלטות חשש מוגזם ואולי אף חרדה מפני הנאמר במקומות שונים בעולם, ולא ניתן לצבא פרק זמן ארוך מספיק לעשות מה שבשלב מסוים הבנו שצריך לעשות.

דבר זה מוביל לסוגיה השישית, והיא הקשר שבין תוצאת הפעולה הצבאית להישג המדיני. הקשר בין שני אלה שונה מהקשר שהכרנו בעבר. כך לדוגמה במלחמת העולם השנייה צד אחד ניצח ללא תנאי את הצד האחר, ובהתאם היה יכול להכתיב גם את התוצאה המדינית – "כניעה ללא תנאי". דבר זה נכון גם בנוגע למלחמת העולם הראשונה ובנוגע למלחמות רבות נוספות. גם באזורנו השפיע אופי ההישג הצבאי, למשל במלחמת יום כיפור, במידה רבה על גודל ההישג המדיני. כיום הקשר בין ההישג הצבאי ובין ההישג המדיני רופף יותר, ולעתים אף שונה בתכלית. במילים אחרות, אין קשר חד-ערכי בין גודל ההצלחה בשדה הקרב לתוצאת המגעים המדיניים ולמידת היכולת לסיים את המבצע באופן הרצוי. לכן כאשר ברור שמערכה מעין זו הולכת וקרבה יש להתחיל את המהלך המדיני לפני תחילת הפעילות הצבאית. הדבר לא התקיים לפני מלחמת לבנון, גם כאשר היה ברור שעומות עם חזבאללה הוא רק עניין של זמן. לא הצגנו לאמריקאים מראש את אשר צפוי לקרות. אין הכוונה למניפולציה דיפלומטית, אלא לאמירה פשוטה המתארת את האמת ואשר במרכז העובדה כי אחת לכמה שבועות חזבאללה מבצע פיגועים לאורך גבולנו הצפוני וכי אנו יכולים לספוג זאת כל עוד המחיר בנפש וברכוש נמוך, אולם עלול להגיע שלב שלא נוכל לספוג עוד וניאלץ לפעול בלבנון, וכאשר יקרה הדבר אנו נפעל באופן שלא רק חזבאללה ייפגע אלא גם גורמים אחרים במדינה. מבחינתנו, כך היה צריך להסביר לאמריקאים, זו אינה שאלה של "אם", אלא שאלה של "מתי". בשל כך ניתן לתאם עם האמריקאים מראש את מנגנון הסיום המדיני, וכל זאת עוד לפני המלחמה, וללא קשר ישיר למהלכי האופרטיביים.

באפריל 2006, כאשר עמד ראש הממשלה הנבחר אהוד אולמרט לנסוע לביקורו הראשון בארצות הברית, נערך דיון בשאלה אילו נושאים לעלות בפני האמריקאים. הנושא האיראני והנושא הפלסטיני עלו כמובן. היו כאלה שאמרו כי זו ההזדמנות להציג לארצות הברית גם את המציאות לאורך גבול ישראל-לבנון, בדיוק במתכונת שצינתי קודם לכן. אולמרט גרס כי העניין אינו "בוער", ולכן אין צורך להעלותו. הבעיה היא שכאשר מתחילה מלחמה כבר מאוחר מדי להיכנס לאותם דיונים מדיניים אשר אפשר לעשותם ביעילות לפני כן.

במובן זה היה מבצע "עופרת יצוקה" שיפור של ממש לעומת מלחמת לבנון השנייה, שכן בוצעה הכנה מוקדמת לא רק של הצבא ושל הציבור בישראל אלא גם של המערכת הבינלאומית. בייחוד באמצעות אמירותיו הפומביות והדיפלומטיות של ראש הממשלה כי הוא נכון לתת הזדמנות נוספת לתושבי עזה להפסיק את ירי הקסאמים, שכן בסופו של דבר לא תהיה לנו ברירה אלא לפעול להפסקת הירי בעצמנו. התוצאה המדינית של הכנה זו הייתה מרשימה, וכללה את התייצבותם, באופן חסר תקדים, של כל ראשי המדינות החשובות באירופה לצד ישראל זמן

קצר לאחר תחילת המלחמה. מסיבה זו בדיוק מערכה מדינית צריכה פעמים רבות להתחיל לפני המערכה הצבאית ולא אחריה.

סוגיה עקרונית אחרונה נוגעת לשאלה מה הלאה. באופן פרובוקטיבי אפשר לומר כי אם תפרוץ בעתיד הקרוב מלחמת לבנון שלישית, לא יהיו תוצאותיה שונות הרבה יותר מתוצאות מלחמת לבנון השנייה. אכן, נכון הדבר שחל שיפור מרשים במוכנות צה"ל. הופקו לקחים רבים ומתבצעת גם פעילות מוצלחת מאוד בתחום הכנת העורף. יש להניח כי גם בכל הנוגע לקשר בין דרג מדיני לדרג צבאי בוצעו פעולות רבות שסביר ויעשו אותנו מוכנים או טובים יותר במערכה הבאה.

אלא שתוצאות של מלחמה תלויות לא רק בצד אחד, אלא גם בצד האחר. כאשר בוחנים מה קורה אצל חזבאללה אפשר להבחין כי גם הוא השתפר. כמות הטילים שברשותו גדולה הרבה יותר, אף יותר מן הכמות אשר הייתה ברשותו ערב מלחמת לבנון השנייה. חשוב מכך, טווח הטילים שלו ויעילותם גדלו. מסיבה זו אם במלחמת לבנון השנייה פעולה צבאית יבשתית מהירה עד קו הליטני הייתה יכולה לנטרל את מרבית אזורי השיגור, הרי פעולה דומה במלחמת לבנון השלישית לא תספיק. יתרה מזו, חזבאללה השתפר בתחומים נוספים לרבות היערכותו בשטח הבנוי והתחפרותו במעין מתחמים תת־קרקעיים. הדבר מעניק לו יתרונות טקטיים מובהקים גם בנוגע למצבו בקיץ 2006. כללית, אפשר לומר כי מבחינה טקטית היתרונות או השיפורים שחלו אצל שני הצדדים מאז 2006 מתקזזים, פחות או יותר, ולפיכך התוצאה בעימות הבא תהיה דומה. במילים אחרות, צה"ל יצליח אולי לפגוע קשה יותר בחזבאללה, אך גם חזבאללה יצליח להסב פגיעה קשה יותר לישראל, ובייחוד לעורף הישראלי.

בכל זאת, להבנתי, קיים גורם אחד אשר עשוי לשנות מהותית את תוצאות המערכה הבאה, ואולי אף למנוע אותה מלכתחילה. גורם זה קשור להגדרת האויב. הגדרה זו חשובה לא פחות מהגדרת המטרה. כאמור, במבצע "חומת מגן" עלתה במלוא עוזה שאלת זהותו של האויב. הוויכוח שהתנהל בזמנו בסוגיה זו היה מורכב וקשה, שכן בל נשכח כי מבחינה פוליטית מפלגת העבודה לא יכלה לקבל את הגדרת הרשות הפלסטינית כאויב, אולם מרגע שהתקבלה ההחלטה נוצר מרחב פעולה צבאי גדול הרבה יותר, אשר לא היה נוצר אם הגדרת האויב הייתה חמאס בלבד ולא היה אפשר לפגוע בסמלים, במוסדות, בכוחות או בכל דבר אחר אשר שייך לרשות הפלסטינית.

במלחמת לבנון השנייה הוגדר חזבאללה "אויב". העולם קיבל כמובן קביעה זו ללא עוררין. לעומת זאת, ה"טובים" הוגדרו "תושבי לבנון", מדינת לבנון וממשלת לבנון. לפיכך היה אסור לפגוע בהם. למרבה הצער, אי־אפשר לנצח ארגון גרילה דוגמת חזבאללה אם מתקיימים שלושה תנאים: הראשון – הארגון נמצא מצד אחד של הגבול ואנו בצד האחר; השני – הארגון מקבל חסות מלאה מהמדינה

שהוא פועל בה, במקרה שלנו, מדינת לבנון, שחזבאללה הוא חלק בלתי נפרד מהמערכת הפוליטית בה; והשלישי הוא חסינותה של אותה מדינה, הנותנת חסות מפני תגובה צבאית שלנו נגדה. כאשר מתקיימים שלושה תנאים אלה אי־אפשר לנצח את ארגון הגרילה. כאן לדעתי נעוצה הטעות הגדולה ביותר אשר נעשתה במלחמת לבנון השנייה – הגדרת האויב באופן צר ולא מציאותי.

הדבר הנכון לעשותו כעת, בייחוד בעקבות הדברים שנאמרו בנוגע לניהולה של מערכה מדינית לפני המערכה הצבאית, הוא להסביר לעולם, לידידותיה של לבנון – צרפת, ארצות הברית, ערב הסעודית או כל גורם אחר – כי בפעם הבאה שישראל תיאלץ לצאת למערכה נגד חזבאללה, מדינת לבנון לא תיוותר חסינה. מבחינתנו, כך צריך להבהיר, כל דבר שמשרת את חזבאללה, ובכלל זה תשתיות המדינה, אנו נפגע בו. המלחמה תהיה לא רק בין ישראל ובין חזבאללה אלא בין ישראל למדינת לבנון.

האינטרס לשמור על שלמותה של לבנון משותף גם לערבים, ובכלל זה סוריה ואיראן, וגם למערב. על בסיס אינטרס משותף זה יש לנהל דו־שיח עם הגורמים הידידותיים ולהעביר מסר לממשלת לבנון, ולפיו המלחמה הבאה לא תוגבל לעימות נגד חזבאללה בלבד אלא תביא להרס המדינה הלבנונית. רק אמירה מדינית מעין זו עקבית ולאורך זמן תבטיח כי המלחמה תידחה, ואם בכל זאת תפרוץ, תוצאתה תהיה שונה לחלוטין מזו של מלחמת לבנון השנייה.

אם נבקש לבחון מהי הפעולה היעילה ביותר שביצע צה"ל, לא הייתה זו הפגיעה המרשימה בטילים כאלה או אחרים אלא דווקא ההחלטה לתקוף מסיבית את רובע דאחיה בבירות. את משקלה הכבד של פעולה זו מרגיש חזבאללה עד היום. גם מנהיגי חזבאללה מבינים כי יש גבול למידת ההרס שהם יכולים להביא על תושביה השיעים של לבנון ועל תשתיות המדינה בלי לתת הסברים מניחים את הדעת לשאלה מדוע כל זה נדרש. האינטרס הברור של מדינת ישראל הוא שאם כבר פורצת מלחמה, היא תהיה נגד גורם מדינתי שאפשר להרתיעו ולא נגד ארגון שנהנה מחסות מדינית.

בהקשר ישיר לכך, במבצע "עופרת יצוקה", עם השתלטות חמאס על עזה, נוצר לנו יתרון אשר לא היה קיים קודם לכן. חמאס הפך במידה רבה לגורם מדינתי. לפני תפיסתו את השלטון, כאשר ירה קסאמים לעבר שטח ישראל הרשות הפלסטינית הייתה השלטון הרשמי. אנחנו נאלצנו להילחם נגד חמאס עם "יד קשורה" כי לא יכולנו לפגוע בתשתיות השלטון בעזה. ב־2007 לאחר שחמאס הפך לגורם השליט ברצועת עזה הוא גם הפך להיות הנושא באחריות למה שקורה בשטחה. במילים אחרות, יש מולנו גורם מדינתי שאנו יכולים לאיים עליו ואנו יכולים לפגוע בו, וכמו שאנו רואים מאז סיום המבצע, אפשר גם להרתיע אותו.